

הרצאה קצרה שניתנה בטכניון חיפה¹ לרגל ביקורם של משלחת הקהילות היהודיות בצרפת ומשלחת ידידי ישראל בח"י באדר ב' השתס"ה

ידידים יקרים.

ראשית, ברצוני לקדם בברכה את כל ידידינו הרבים מאוד שבאו לבקרנו. ברצוני לברך בחום את כבוד השרים, הנבחרים, והנשיאים, ובמיוחד את כבוד השר דבדיג'אן, שידידותו לעמנו ידועה לכל, ושלה את אשתו הגברת, ס. דבדיג'אן כנציגתו הנאמנה, וכמובן את כבוד השר ליאוטר. אנא ראו את ברכתי לאישים אלו כמופנית גם לכל מי שנמצא כאן היום, באשר רק אי יכולתי לציין את שמו של כל אחד ואחד מכם, היא המונעת ממני לברככם באופן אישי.

אנו נמצאים כאן במוסד הטכנולוגי היוקרתי ביותר במדינת ישראל, מוסד שההסטוריה וההצלחה שלו אינם אלא תמונה בזעיר-אנפין של ההסטוריה וההצלחה של מדינה זו, שהיא כה צעירה ועם זאת כה מיוסרת. בחזון העצמות היבשות קורא הקב"ה לנביא יחזקאל ומציב בפניו שאלה מאתגרת: "בְּן אָדָם הֲתַחַיֶּינָהּ הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה?"² והנביא עונה לו: "השם אלוקים, אֲתָה יִדְעָתָּ."³

משך אלפי שנות הסטוריה נותר חזון זה, של עצמות יבשות החוזרות ומתעוררות לחיים, בגדר חזון נבואי בלבד, אולם לפני מעט יותר מ-50 שנה, הוא הפך למציאות.

מדינת ישראל נענתה לכל אתגרי ההסטוריה, וטאטאה הצידה את כל הפילוסופיה ההגליאנית של ההסטוריה⁴. כאן נוספו שפע וחיות לעמה של מדינה זו, להסטוריה שלה, לערכיה, ולאמונתה. במיוחד אמונתה: אותה אמונה שהאומות דנו אותה לאבדון. כאן פועלים אנו מתוך בטחון בעתיד שאנו בונים במו ידינו, בונים הודות לתמיכה מסתורית הנשארת תמיד מעבר להשגתם של אלו שאינם מסוגלים לתפוס את קיומו של מימד החורג אל מעבר לכל חומריות.

בארץ זו, מתפרץ האינסופי מבעד לסופי, כמעין נובע, בלא שנוכל תמיד להבין כיצד מתאפשר נס זה. התייחסו אלינו כנושכי נשך שאינם מסוגלים לחיות אלא על חשבונם של אחרים. הפילוסוף וולטייר טען בכנות רבה⁵ שאין ביכולתנו לנהל מדינה – בהצביעו כתימוכין על שתי ההזדמנויות ההסטוריות בהן הרסנו את מדינתנו במו ידינו. ועם זאת, בלא אגורה שחוקה, בכוחן של ידיים ריקות בלבד, חזרנו וייסדנו את מדינת אבותינו והחזרנו את עמנו לארצנו, בהוכיחנו לעולם כולו שעסקנו בנשך רק כאשר לא הותיר לנו העולם כל אפשרות אחרת.

ארנסט רנאן אמר ש"העדרה של כל תרבות פילוסופית ומדעית אצל העמים השמיים, נובעת מהעדרם של אופקים רחבים, מחוסר גיוון, ולכן מהעדר אופייני של רוח אנליטית" וכי אין לנו "לא מדע, לא פילוסופיה, לא ספרות, לא אמנויות חזותיות ולא חיים אזרחיים", ובקיצור, שחסרה לנו "כל מורכבות, כל דקות הבחנה וכל רגש מקיף של אחדות"⁶.

בקושי חלפו מאה שנה מאז הושמעה טענה אבסורדית זו, והנה אנו מוצאים את עצמנו בחזית המחקר, ובקדמת התמורות, החידושים והמהפכות בכל התחומים. המוסד בו אתם נמצאים ברגע זה משמש דוגמה

¹ ופורסמה על ידו.

² ספר יחזקאל פרק ל"ז פסוק ג'.

³ שם, שם.

⁴ על פי הפילוסופיה של הגל כל עם המתייצב על במת ההסטוריה הולך ומתפתח עד תקופת זוהר מסוימת וממנה והלאה דועך עד כדי העלמות מעל פני במה זו. כל המכיר את שורשי התפיסה ההגליאנית מבין היטב שתפיסתו הנוצרית עומדת ביסוד גישתו זו ובאמצעותה מסביר את 'דעיכתו' של עם ישראל ומנסה לקבע אותה לנצח. בכך, תקומתה של מדינת ישראל היא הכשתה של אותה פילוסופיה.

⁵ במקור הצרפתי היה כתוב – 'candide' – שמשמעותו בכנות, והוא גם שם אחד מספריו המפורסמים של וולטייר, בו השמיץ את היהודים בצורה חריפה במיוחד.

⁶ ארנסט רנאן היה ראשון וגדול חוקרי העמים השמיים, השפות השמיות והתרבויות השמיות במאה ה-19. חניך הסמינר התיאולוגי הוא עזבו לקראת סיום לימודיו כדי להתמסר למחקריו בתחומים הנ"ל, ושמר שנאה עמוקה ליהודים. אלא שכבלעם הצהרותיו תמיד כפולות: לאחר השמצה והכפשה, נפער פי האתון ומוציא לעיתים שבחים גדולים לעמנו.

חיה לעובדה זו, בהתייבצו בחזית הקדמה של המדע, האמנויות הפלסטיות, החיים האזרחיים ותחומים רבים אחרים שארנסט רנאן כנראה לא מצא פנאי לשלול מאתנו את היכולת ואת הכשרון לעסוק גם בהם. יתרה מזאת, כאן, בלב המוסד הטכנולוגי הזה, חשוב להזכיר את הערותיו של לוינס בתגובתו החריפה כלפי מורהו לשעבר, היידגר, כאשר אמר ש"הטכנולוגיה עוקרת את זכות היתר של ההשתרשות"⁷, אותה השתרשות אליה מזמינה אותנו כל הפילוסופיה של אישיות בעייתית זו, היידגר, פילוסופיה שאינה אלא ההפך מהמסר התנכ"י המזמין אותנו לשנות את ההווה דווקא מתוך השתלטות עליה, דווקא באמצעות טכנולוגיה זו, אשר, אם נצטט שוב את לוינס, יוצרת "פתח אפשרי לידיעה חדשה ולאפשרויות חדשות"⁸. מצדנו, אנו מאשרים שהאדם אינו מושרש באדמה אלא להפך: האדמה היא זו הממתינה לגאולתה בידי האדם.

ועם זאת, לא הגבלנו את עצמנו לתחום הטכנולוגי בלבד. מדינת ישראל הצליחה אף במשימה הנועזת של הפיכת המדבר לגן פורה, ושל איחוד המוני תרבויות שונות באותו כור היתוך, כדי לחזור ולבנותן מחדש כעם אחד, ולעשות כל זאת בתנאים כמעט בלתי אפשריים.

אנו מתמודדים באופן קבוע עם הכפשות ועוולות משוועות, וכאשר אנו מנסים להגן על עצמנו, אנו מואשמים בכל פשעיה של האנושות. כמעט ואין לנו כל משאב טבעי, פרט לכמה תאים אפורים שהעניק לנו הקב"ה, שהודות להם אנו מצליחים להשלים את הדברים הרבים החסרים לנו.

ועם זאת, אני חייב לומר לכם שבזאת אנו רק ממלאים את התפקיד שהוטל עלינו בהר סיני: להיות אור לגויים. ללמד את האנושות כולה כיצד להילחם, בלא להתייאש, נגד כל רשע, כל עוולה, ואפילו נגד הייאוש עצמו. כיצד להפוך, בעת הצורך, אפילו את האבסורד עצמו למקור משמעות, ואת הייאוש העמוק ביותר למקור של קדמה והתעלות.

לשם כך נדרש לנו רק דבר אחד: אמונה עמוקה ואיתנה, בטחון ללא עוררין בהשגחה האלוהית שכבר הציבה בפנינו את האתגר עוד משחר ימי ההסטוריה, והזמינה אותנו לשדר מסר זה של תקווה לכל האנושות: תקווה המבוססת על ההבנה העמוקה שלעולם לא ניתן יהיה לנתק בין הסופי והאינסופי, הזמני והעל-זמני. שהעיתיד של הזמני ישאר לעד תלוי בתודעה העמוקה של המימד המתנשא אל מעבר לזמני, וכי האנושי אינו אנושי אלא הודות לעל-אנושי אליו הוא מחובר.

אתם נמצאים כאן במוסד שהוכיח וממשיך להוכיח לתבל כולו, כיצד לעולם אין אנו מפסיקים לפעול, לתרום ולשנות לטובה את כל מה שמחכה להתערבות שלנו ולהשתתפות שלנו בהווה. לעולם אין אנו מפסיקים להוציא לפועל את גדולתו האמיתית של האדם, לדעת את מה שצריך לדעת כדי להיות מסוגלים לעמוד בפני הקב"ה ובפני ההסטוריה ולומר שעשינו את כל מה שהיה ביכולתנו לעשות בעולם הזה שהופקד בידנו.

בפרפרזה על מר ג'אן כהאן שהעניק לספרו ולמאבוקו את הכותרת "עקשנותה של העדות"⁹, אני מעז לומר שמדינת ישראל היא עקשנותה של האמונה והתקווה, הן למען המדינה עצמה, הן למען האנושות כולה. עצם עלייתה של מדינת ישראל מתוך התופת הבלתי-אנושית של השואה, היא ההוכחה הניצחת שעמו של האל החי תמיד חוזר ומחולל חיים ושאיפות אנושיות, אפילו מתוך הייאוש העמוק ביותר.

פול קלודל¹⁰ אמר זאת בכנות ובחיבה רבה כאשר הצהיר: "ללא ספק סייענו לאירוע עצום בהסטוריה האנושית. אנשים בעלי רצון טוב, נוצרים ויהודים כאחד, קמו בהמוניהם כדי לשים קץ לעריצות ההיטלריאנית ולטבח היהודים שערכו הנאצים ברחבי אירופה כולה. הרדיפות הביאו למותם של מליוני קדושים, אולם אחרי המלחמה, קיבל עם ישראל באופן מופלא את מתנת ארצו. הוא חזר ומצא את הכוחות הדרושים, אחרי הקזת הדם הנוראית של שנות הארבעים, לחזור ולכבוש את ארץ האבות שהעניק ה' לאברהם. נגד רצונם של אנשים ושל אומות, חזר עם ישראל ומצא את הדרך לארץ ישראל.

מבודד כמעט לחלוטין מול העולם כולו, הצליח עם ישראל לגבור, וזאת ללא ספק מפני שלא היתה לו כל ברירה אחרת. יד ה' הובילה בעליל את היהודים לקרוע את עצמם משעבוד העמים, בדיוק כפי שיצאו בעבר

⁷. ראה המאמר "גגריין, היידגר ואנחנו" בחוברת דברי עמנואל שראתה אור בהוצאת אר"ז.

⁸. שם, שם.

⁹. מר ז'אן כהאן, נשיא הקהילות היהודיות בצרפת הוא פליט שואה שפרסם לפני מספר חודשים ספר המתעד את מבטו על השואה תחת השם: "Obstination du temoignage".

¹⁰. פול קלודל, מגדולי הסופרים והוגי הדעות הצרפתיים בעת האחרונה, נפטר בשנות השישים של המאה העשרים.

ממצרים. כיצד ניתן שלא להבחין בכוונת ההשגחה באירועים כה יוצאי דופן, וכיצד אפשר לא לשים לב להתגשמותן של נבואות התנ"ך בשיבה פלאית זאת. וכך חוזרת האחריות על המקומות הקדושים לידי בנו בכורו של הקב"ה. צריך להיות עיוור כדי לא לראות בתופעה זו התערבות של הקב"ה. מה כוונת ה' לחזור ולאשר את שליחותו העולמית של עם ישראל ולאפשר לו להגשימה.

קו האופי המלהיב אותי אצל היהודים, הוא בדיוק זה שהם אזרחי העולם, שמשך מאות בשנים היתה האנושות כולה מולדתם, מעבר לזמן, מעבר לגבולות לאומיים ושבטיים, מעבר להבדלים בין שפות ותרבויות. וכל זה משום שלמען האמת המסר של ישראל פונה אל האדם הטהור, בדיוק כפי שהוא יצא מידי בוראו בבוקרו הראשון של העולם".

הרב ד"ר אליהו זייני

רב הטכניון

מרצה בכיר למתמטיקה

מרצה בכיר לפילוסופיה יהודית ותלמוד

ראש ישיבת ההסדר "אור וישועה" חיפה.